لیکوال: ملک اشفاق
ژباړن: زاهد خلیلي

۰۴ نومبر ۲۰۱۴

د ابن خلدون ژوند، اند او فلسفه

٤

د امیرتیمور نه وروسته د قاهرې په لور

کله، چي ما د تیمور سره لیدل، په دې وخت کي زما یوه ملګرې، چي د هغه خلکو د رسم او رواج نه خبر وه، ماته مشوره راکړه، چي زه باید امیر ته یو قیمتي تحفه واخلم، ما هم د کتابخانې څخه د قران شریف یوه ښکلې نسخه، یو ښکلی جاى نماز او یوه د ابوبصیرې ښکلې قصیده، چي د حضر محمد صلی الله علیه وسلم په اړه یې ویلې وه، د ځانه سره واخیستل او د مصر د متیاىانو یو ډبه مې هم د ځانه سره واخیسته او د تیمور خدمت ته حاضر شوم، په دې وخت کې هغه د قصرالابلق په دربار کې وه.

کله، چي هغه زه ولیدم؛ نو، ودریده او راسته طرف ته یې د کیناستو اشاره وکړه، زه کیناستم، دواړو خواوو ته د چغتایي د قبیلې مشران هم ناست وه، خادمانو تحفې واخیستې او تیمور زما په طرف متوجه شو، کله، چي یې د قرآن شریف نسخه ولیده؛ نو، ودریده او نسخه یې په خپل سر باندې کیښوده، بیا مې د هغې مخې ته قصیده وړاندې کړه، هغه د قرآن شریف او قصیدې په اړه زما څخه څه پوښتني وکړې او ما هغه څه ورته وویل، چي ماته مالوم وه، بیا مې د هغه مخې ته جاى نماز وړاندې کړ، هغه واخیست او ښکل یې کړ، د متیاىانو ډبې مې هم ورکړې، هغه د رسم مطابق یو څو متیایي واخیستل او نور یې په خلکو باندې تقسیم کړل، هغه ټولې تحفې قبولې کړې او د خوښۍ اظهار یې وکړ.

ما د خپل ځان او هلته د موجودو دوستانو په اړه څه ویل غوښتل، ورته کړه مې، الله دې ستا مرسته وکړي، زه ستا حضور ته څه ویل غواړم، هغه وویل، ووایه او ما داسې وویل:

زه په دې ملک کې دوه ډوله مهاجر (اجنبي) یم، لومړی دا چي زه د خپل هیواد مغرب نه لیرې یم، دویم دا چي زه د قاهرې نه هم لیرې یم، زما کورنی او قوم هلته په قاهره کې دي.

هغه راته وویل، ووایه، څه چي ته غواړې هماغسي به وکړم، ما ورته کړه، دې وطن نه لیرې والي زما د زړه ټول خواهشات د یاده ویستي دي، خداى دې تاته بریا درکړي، تاسو ماته ویلاى شې، چي زه څه غواړم؟.

هغه راته وویل، د ښار نه بهر لښکرګاه ته زما خواته راشه، زه به ستا لوى لوى خواهشات پوره کړم.

ما ورته وویل، تاسو د خپل نائب شاه ملک په نوم زما په اړه حکم صادر کړئ، هغه اشاره وکړه، چي امر دې اجراء کړاى شي، ما د هغه مننه وکړه، دعا مې ورته وکړه او ورته کړه مې، زما یوه بله غوښتنه هم ده.

هغه وپوښتم، هغه څه؟

ما ځواب ورکړ، د قرآن شريف معلمين، دا معتمدين، دا دفتري خلک او نوره عمله، چي د مصر سلطان پرې ايښي دي، دا ټول ستا د لاس لاندي دي او پاچا به د هغوی نه، نه بې پروا کيږي.

هغه ماته وويل، ته د هغوی په اړه څه غواړې؟.

ما ورته کړه، د امن ليک (امان نامه).

هغه خپل کاتب ته وويل، چي امان نامه دې وليکي.

ما د هغه مننه وکړه، دعا مي ورته وکړه، د کاتب سره بيرون راغلم، تر دې چي کاتب امان نامه وليکله، شاه ملک د سلطان نه پرې مهر ولګوه، بيا زه خپلي خوني ته راغلم.

کله، چي د تيمور د تګ وخت راغی او د دمشق د پريښودو اراده يې وکړه؛ نو، زه يې يوه ورځ خدمت ته حاضر شوم، هغه راته وويل، چي ايا ستا سره دلته کومه کچر شته؟.

ورته کړه مي، هو!

هغه راته وويل، ايا هغه ښه ده!

ورته ومي ويل، هو!

هغه راته وويل، ايا ته به هغه ونه پلورې؟ زه غواړم ستا نه يې واخلم؟.

ما ورته وويل، الله دې تا ته بريا درکړي، زما غوندې شخص، ستا غوندې شخص سره کله معامله کولای شي؛ خو، زه به يې هڅي ستا خدمت ته وړاندې کړم او که چيرته نور داسي څناور هم زما سره وي، ستاسو خدمت ته به يې وړاندې کړم.

په دربار کي زما په موجوديت کي، کچر راوړل شو او بيا مي ونه ليده.

يو ورځ بيا زه د هغه په خدمت کي حاضر شوم، هغه راته وويل، ايا ته قاهرې ته ځې؟.

ما ورته وويل، الله دې تاته بريا درکړي، زما غواړم، چي ستا خدمت وکړم؛ څکه، تا ما ته پناه راکړې او زما کفالت دې کړی دی، که د قاهرې سفر ستا د خدمت لپاره وي، ښه خبره ده، زه به ستاسو لپاره لاړ شم، زما په زړه کي د قاهرې د تګ اراده نشته.

هغه راته وويل، نه! ته به خپلي کورنۍ او خلکو ته ولاړ شې.

ما د تيمور سره خدای پاماني وکړه او رخصت مي ترې واخيست.

زما او د قاصد تر منځ د لارې پر سر اختلاف رامنځته شو، د يو بل نه جلا شو، هغه د خپلي او د خپلي ډلي سره روان شو، د قبائلو يوې ډلي زموږ لاره ونيوله او هغه څه، چي زموږ سره وه، ټول يې راڅخه واخيستل، ځان مو ترې خلاص کړ او يو کلي ته ورسيدو، په داسي حال کي، چي تقريبا بربنډ وو، دوه، درې ورځي وروسته الصبيبه ته ورسيدو، هلته مو نوې جامي واغوستې، بيا صفدر ته روان شو او هلته هم څو ورځي تم شو.

بيا کوچنی اسيا ته ورسيدو، هلته مو يوه بيړۍ وليده، چي د سلطان بن عثمان وه، د مصر طرف ته روانه وه او يو سفير هم په کي وه، چي پيغام يې د ځان سره اخيستی وه او بيرته روان وه، د هغوی سره سپاره شو او غزې ته ولاړو، هلته کوز شوم، بيا د هغه ځايه قاهرې ولاړم، زه د ۸۰۲ هـ کال د شعبان په مياشت کي هلته ورسيدم.

ما د مغرب واکمن ته يو ليک وليکه، هغه څه چي زما او د تيمور تر منځ تير شوي وه، هغه مي ورته وليکل.

د ليک يوه برخه به يې دلته رانقل کړو:

«زما سره د هغه د ملاقات پرته بله کومه لاره نه وه، زه د هغه سره ۳۵ ورځي وم، هر سهار او ماښام به د هغه خدمت ته حاضريدم، بيا يې زه رخصت کړم او په ډير خوښ حالت کي يې ماته رخصت راکړ او زه بيرته قاهرې ته راغلم.

هغه ما نه کچر وغوښت، ما ورکړ، هغه، هغه اخیستل غوښتل؛ خو، ما مناسبه ونه ګڼله او همداسې مي ورکړه. هلته د سلطان فرج یو قاصد موجود وه، بیا یي د هغه په لاس ماته د کچر قیمت راولیږه او ما د الله تعالی شکر اداء کړ، چي د دنیاوې غمونو نه یي نجات راکړ.

دغه تاتاري خلک د جیحون د صحرا څخه راوتي دي، دغه علاقه د جیحون او چین تر منځ پرته ده، د دوی مشهور مشر چنګیز خان وه، سلجوقیان یي مات کړل او عراق پورې سیمي یي فتحه کړي او خپل سلطنت یي په خپلو درې ځامنو چغتایي، طولي او دوشي خان باندې تقسیم کړ.

چغتایي په ټولو کي مشر وه، هغه ته یي ترکستان، کاشغر، الصاغون، الشاش، فرغانه او جیحون ورکړل، طولي ته خراسان، عراق، فارس، سجستان او سند ورکړل شول، د هغه ځوی هلاکو وه او دوشي ته بلاد او د خوارزم ترکستاني حصه ور په برخه شوه.

د هغوی یو بل ورور هم وه، د هغه نوم اوقدائي وه، دی د ټولو مشر(سردار) وه، هغه ته به یي خان وایه، دا نوم په اسلامي هیوادونو کي د خلیفه د لفظ مترادف دی، د هغه کوم اولاد نه وه او مړ شو.

هلاکو بغداد، عراق، فرات او دیار بکر ونیول، شام یي هم فتحه کړ، هغه شام پریښود او ولاړ؛ مګر، اولادي یي څو ځلي لښکر کشی پرې وکړې؛ خو، د مصر سلطانانو هغوی په شاه کړل، د هلاکو د اولادي حکومت د ۷۴۰ او ۷۴۹ هـ کلونو تر منځ ختم شو.

بیا د اتمي پیړۍ په اوومه یا اتمه لسیزه کي، د چغتایي کورنۍ یو بل امیر راپورته شو، چي امیر تیمور ورته ویل کیږي، په عوام کي د تمر په نوم مشهور دی.

امیرتیمور د ډیرو قوي پاچاهانو څخه دی، ځیني خلک علم د هغه پورې تړي، دوی د علي (رض) کورنۍ ته ډیر احترام لري، ځیني خلک د دوی پورې جادوګري هم تړي؛ خو، ما په کي هیڅ ونه لیدل او دا خبره درسته نه ده، حقیقت دادی، چي هغه (تیمور) ډیر ذهین او د بصیرت خاوند دی.

د هغه عمر د ۶۰ یا ۷۰ کلونو تر منځ دی، په یو جګره کي یي راسته پښه لګیدلې ده، ګوډ دی، کله، چي نږدې ځي؛ نو، پښه یي ورپسي ځنګیږي؛ خو، کله، چي لیرې ځي؛ نو، خلک یي اوچتوي او بیا بوځي.

په هر حال، د خدای فضل دی، ملک د خدای دی او هغه یې، چي هر چاته وغواړي ورکوي یې.»

په قاهره کي د قاضي په حیثت په دریم، څلورم او پنځم ځل ګمارل

ابن خلدون وایي:

کله، چي زه د امیر تیمور سره وم، په قاهره کي زما د مرګ خبرې خپرې شوې وې، د مالکي مذهب یو شخص جماالدین الاقفهسي د قاضي په دنده ټاکل شوی وه، دا شخص د قوي حافظي خاوند وه، لوی عالم او یو دینداره انسان وه، په مذهبي امورو کي ډیر محتاط وه هغه ددې کال په جمادي الاول کي مقرر شوی وه، کله، چي زه قاهرې ته ورسیدم، هغه ما ته متوجه شو، هغه د شعبان په اخر کي ماته په خپله خوښه دنده وسپارله، زه بیا قاضي شو، ما په ډیره ښه توګه دنده تر سره کوله او ټولي شخصي دښمنی او تربګنی مي هیرې کړې.

هغه خلکو زما مخالفت پیل کړ، کومو چي په ایمانداری سره پریکړې نه کولي او هغوی د خپلو نفسونو سره انصاف هم نه کاوه، هغوی د سلطان نه غوښتل، چي یو بل مالکي قاضي جماالدین ابساطي دې مقرر کړای شي، دې شخص خپلو دوستانو ځه رشوت هم ورکړ او په خپلو پریکړو کي یي د تخفیف ژمنه هم وکړه، خدای دې د هغوی سره حساب وکړي، هغه یي د ۸۰۴ هـ قمري کال د رجب په پای کي قاضي مقرر کړ، سلطان په خپله پریکړه بیا غور وکړ او هغه یي د همدې کال په پای له دندې ګوښه کړ، زه بیا قاضي شوم، حالات هماغسي وه، ابساطي یي د ۸۰۶ هـ کال په

ربیع الاول کې بیا قاضي مقرر کړ، د حل او عقد مشرانو زه بیرته د همدې کال په رجب کې قاضي مقرر کړم؛ خو د همدې کال په شعبان کې یې بیا زه ګوښه کړم او ابساطي یې د قاضي په حیثت وټاکه، په دنیاوي کارونو کې ټولې کړنې د الله تعالی دي.

ادامه دارد